



جایگاه فهم حدیث

حدیث معصوم علیه السلام همواره مفسر و مبین قرآن است، به ویژه که فهم بسیاری از احکام دین، بدون کمک احادیث دست نیافتنی است؛ زیرا قرآن در بیشتر آیات، به بیان کلیات پرداخته و تبیین جزئیات را به پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله و اوصیای پس از او واگذار کرده است:

«وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ» (۱)؛ و به سوی تو ذکر (قرآن) را فروفرستادیم تا آنچه را به مردم نازل شده است، برایشان بیان و روشن کنی.

«وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا» (۲)؛ آنچه را پیغمبر برای شما آورد (یعنی امر کرد)، بگیرید و بپذیرید و از آنچه نهی کرد، خودداری کنید.

«وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ رَسُولٍ إِلَّا لِيُطَاعَ بِإِذْنِ اللَّهِ» (۳)؛ ما هیچ پیغمبری را نفرستادیم مگر برای اینکه به اذن خدا اطاعتش کنند.

از نگاه شیعه، احادیث رسیده از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و امامان معصوم علیهم السلام، جایگاهی بس مهم و ارزشمند دارند و کسی در اعتبار و حجیت آن شک و تردید نمی کند و همگان عمل بر طبق آن را لازم می شمارند. (۴) پیامبر صلی الله علیه و آله و امامان معصوم علیهم السلام مسلمانان را به فراگیری، حفظ، یادآوری و نشر احادیث و بیش از همه به فهم، فقاقت و درایت آن بسیار تشویق و ترغیب می کردند. (۵) از همین جاست که جایگاه حدیث صحیح و اهمیت آن، بیش از پیش روشن می شود. جابر از امام باقر علیه السلام نقل می کند که آن حضرت فرمودند:

«يَا جَابِرُ! وَاللَّهِ لَحَدِيثُ تَصْيِيْبِهِ مِنْ صَادِقٍ فِي حَلَالٍ وَحَرَامٍ خَيْرٌ لَكَ مِمَّا طَلَعَتْ عَلَيْهِ الشَّمْسُ حَتَّى تَغْرُبَ» (۶)؛ ای جابر! به خدا سوگند، حدیثی که از فرد صادق درباره ی حلال و حرام به دست آوری، برای تو از آنچه که خورشید بر آن طلوع و غروب می کند، بارزتر است.

روشن است تمام اهمیت حدیث، به فهم صحیح آن است و فهم نادرست از آن به مراتب از نشنیدن و نفهمیدن آن بدتر خواهد بود. ریشه ی بیشتر فرقه ها و مکاتب گوناگون انحرافی، در بدفهمی و کج اندیشی، با قرائتها و برداشتهای نادرست از قرآن و حدیث است.

جایگاه و ارزش فهم و درایت محتوایی حدیث را در گفتارها، تشویق ها و تلاش های پیگیر معصومان علیهم السلام که خود نخستین مفسران و شارحان حدیث و سنت نبوی هستند، می توان دید. اینک نمونه هایی از روایات در این باره را ذکر می کنیم:

۱. شیخ صدوق در کتاب معانی الاخبار به سند خود از داوود بن فرقد از امام صادق علیه السلام نقل کرده است که راوی گفت: از امام صادق علیه السلام شنیدم که فرمود:

«أَنْتُمْ أَفْقَهُ النَّاسِ إِذَا عَرَفْتُمْ مَعَانِيَ كَلَامِنَا. إِنَّ الْكَلِمَةَ تَنْصَرِفُ عَلَى وُجُوهِ فَلَوْ شَاءَ إِنْسَانٌ لَصَرَفَ كَلَامَهُ كَيْفَ شَاءَ وَلَا يَكْذِبُ» (۷)؛ شما (اصحاب و شیعیان ما و راویان حدیث ما) آن هنگامی که معانی کلام ما و مقاصد ما را بشناسید،



آگاه ترین مردمان به دین هستید. به درستی که گاه سخنی بر وجوه و احتمالات مختلف حمل پذیر است (۸) و اگر آدمی بخواهد، سخنش را هرگونه که بخواهد، می آورد و توجیه می کند بدون اینکه دروغ گفته باشد.

۲. امام صادق علیه السلام از پدر خویش امام باقر علیه السلام نقل می کند که فرمود: «يَا بُنَيَّ! اعْرِفْ مَنَازِلَ الشَّيْعَةِ عَلَى قَدَرِ رِوَايَتِهِمْ وَمَعْرِفَتِهِمْ فَإِنَّ الْمَعْرِفَةَ هِيَ الدَّرَايَةُ لِلرَّوَايَةِ وَالدَّرَايَاتِ لِلرَّوَايَاتِ يَعْلُو الْمُؤْمِنُ إِلَى أَقْصَى دَرَجَاتِ الْإِيمَانِ. إِنِّي نَظَرْتُ فِي كِتَابِ إِبْرَاهِيمَ فَوَجَدْتُ فِي الْكِتَابِ أَنَّ قِيمَةَ كُلِّ امْرِئٍ وَقَدْرَهُ مَعْرِفَتُهُ؛ إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى يُحَاسِبُ النَّاسَ عَلَى قَدَرِ مَا آتَاهُمْ مِنَ الْعُقُولِ فِي دَارِ الدُّنْيَا» (۹)؛ پسرم! مقام و منزلت شیعیان را از اندازه نقل احادیث و شناختی که (درباره ی مفاهیم و معارف حدیثی) دارند، بشناس! زیرا در حقیقت، شناخت و معرفت همان درک آگاهانه (علوم و مفاهیم) حدیث است. با همین درک آگاهانه است که مؤمن به بالاترین پایه های ایمان (شناخت اعتقادی و عملی) می رسد. من در کتابی از علی علیه السلام به این نوشته برخوردم: ارزش و ارج هر کس معرفت اوست. خدای متعال مردمان را به میزان خردی که در سرای دنیا به ایشان ارزانی داشته است، حسابرسی می کند.

۳. امام جعفر صادق علیه السلام فرمود: «خَبَرْتُ دَرِيْهَ خَيْرٍ مِنْ عَشْرَةِ تَرْوِيْهِ. إِنَّ لِكُلِّ حَقٍّ حَقِيْقَةً وَلِكُلِّ صَوَابٍ نُورًا. ثُمَّ قَالَ: إِنَّا وَاللَّهِ لَا نَعُدُّ الرَّجُلَ مِنْ شِيعَتِنَا فَقِيْهًا حَتَّى يُلْحَنَ لَهُ فَيَعْرِفَ اللَّحْنَ» (۱۰)؛ اگر معنای روایتی را بدانی، بهتر از ده روایت است که ناآگاهانه برای مردم نقل کنی. هر حقی حقیقتی و هر راستی نوری دارد. به خدا قسم! ما کسی از شیعیان خود را فقیه نمی دانیم تا اینکه وقتی وی را به اشتباه افکنند باز هم او مقصود آن را بفهمد.

۴. امام علی علیه السلام می فرماید: «عَلَيْكُمْ بِالدَّرَايَاتِ لَا بِالرَّوَايَاتِ» (۱۱)؛ در پی دریافت و درایت (سخنهای) باشید، نه در پی نقل و حکایت.

از این روایات روشن می شود که امامان معصوم علیهم السلام در مقام حافظان شریعت و پاسبانان رسالت، از همان آغاز صدور حدیث، توجه خاصی به متن حدیث داشتند و بر فهم عمیق و درک صحیح حدیث تأکید می ورزیدند. البته ارزش و جایگاه والای حدیث و فهم آن، بدین معنا نیست که هر آنچه به نام «حدیث» نقل شده است، به تمامی پذیرفته باشد؛ بلکه باید حدیث به درجه ی «اعتبار» برسد تا نوبت فهم آن فرا رسد.

مسیر دستیابی به فهم درست و کامل احادیث، مسیری بسیار دشوار است که کمتر کسی توان گذر از آن را پیدا می کند تا بتواند با نگاهی آسیب شناسانه دین خود را از لابلای احادیث، آن گونه که هست بفهمد، به آن عمل کند و به دیگران بفهماند.

به نظر می رسد یکی از راههای کوتاه ساختن این مسیر و از آن مهمتر به سلامت عبور کردن از آن، نصب العین قرار دادن علائم خطر و گوشزد کردن آسیبها و موانع موجود در مسیر فهم حدیث است، برای تمامی آنان که در این طریق گام نهاده اند.

پی نوشتها:

۱. نحل ۱۶: ۴۴



۲. حشر ۵۹: ۷

۳. نساء ۴: ۶۴

۴. خداوند متعال می فرماید: «وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا» (حشر/۷) نیز پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و آله در حدیث غدیر، عترت خود را همتای قرآن قرار داده و آن دو را مشعلهای هدایت برای امت اسلام معرفی نموده و تنها راه نجات مسلمانان را در تمسک جستن به این دو گوهر گرانبها دانسته است. نک: علی متقی هندی، کنز العمال، ج ۱، صص ۱۷۲ و ۱۸۵؛ محمد بن عیسی ترمذی، السنن، ج ۵، ص ۳۲۹؛ احمد بن حسین بیهقی، السنن الکبری، ج ۲، ص ۵۱۱؛ محمدباقر مجلسی، بحار الانوار، ج ۳۶، ص ۳۳۱.

۵. محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، ج ۱، ص ۳۰ به بعد، کتاب فضل العلم؛ محمدباقر مجلسی، بحار الانوار، ج ۱، ص ۱۶۲، کتاب العلم؛ ج ۲، ص ۱۴۶.

۶. احمد بن محمد برقی، المحاسن، ج ۱، ص ۲۲۶، ج ۱۵۶؛ محمدباقر مجلسی، بحار الانوار، ج ۲، ص ۱۴۶، ج ۱۵.

۷. محمد بن علی قمی (شیخ صدوق)، معانی الأخبار، ص ۱؛ محمدباقر مجلسی، بحار الانوار، ج ۲، ص ۱۸۳.

۸. برای نمونه صیغه امر «إِفْعَلْ» را می توان بر وجوب یا ندب یا اباحه یا ترخیص حمل کرد.

۹. محمد بن علی قمی (شیخ صدوق)، معانی الأخبار، ص ۲؛ محمدباقر مجلسی، بحار الانوار، ج ۱، ص ۱۰۶، ب ۳؛ ج ۲، ص ۱۸۴، ب ۲۶؛ محمدرضا حکیمی و همکاران، الحیاء، ترجمه ی احمد آرام، ج ۱، ص ۶۵.

۱۰. محمدباقر مجلسی، بحار الانوار، ج ۲، ص ۲۰۸، ب ۲۶؛ ج ۵۱، ص ۱۱۲.

۱۱. ابوالفتح کراجکی، کنز الفوائد، ج ۲، ص ۳۱، فصل من عیون الحکم؛ محمدباقر مجلسی، بحار الانوار، ج ۲، ص ۱۶۰، ب ۲۱؛ ج ۲، ص ۲۰۶، ب ۲۶؛ محمدرضا حکیمی و همکاران، الحیاء، ترجمه ی احمد آرام، ج ۱، ص ۶۴.

منبع: دلبری، سیدعلی (۱۳۹۱)، آسیب شناسی فهم حدیث، مشهد: دانشگاه علوم اسلامی رضوی، معاونت پژوهشی، دفتر پژوهش، چاپ اول